

ΟΙ ΣΦΡΑΓΙΔΟΚΥΛΙΝΔΡΟΙ ΤΗΣ ΘΗΒΑΣ ΚΑΙ Η EDITH PORADA

Σφραγίδες σε σχήμα κυλίνδρου, με σκαλισμένα γράμματα και εικόνες σε όλη τους την επιφάνεια, έχουν βρεθεί λίγοι και μεμονωμένοι στην Ελλάδα. Είναι προϊόντα κυρίως των χωρών της Μεσοποταμίας και συνδεδεμένα με τα ονόματα των βασιλέων της Βαβυλωνίας. Γι' αυτό η έκπληξή μας ήταν μεγάλη όταν το φθινόπωρο του 1963, κατά την ανασκαφή ενός οικπέδου στη Θήβα, αποκαλύφθηκαν 40 περίπου σφραγιδοκύλινδροι από lapis lazuli, ορυκτό που προέρχεται από τα υψίπεδα του ανατολικού Αφγανιστάν.

Έβη Τουλούπα
Αρχαιολόγος

Στο οικπέδο αυτό, γωνία των οδών Πινδάρου και Αντιγόνης, είχαν αρχίσει, για την ανέγερση πολυώροφης οικοδομής, εκσκαφές που παρακολουθήσαμε με αγωνία, γιατί σε απόσταση λίγων μέτρων βρίσκονταν τα λείψανα του Καδμείου που είχε ανασκάψει ο Κεραμόπουλος από το 1909 ως το 1916. Ξαφρικά, στα δόντια του μηχανικού εκσκαφέα διακρίναμε κάποια ύποπτα αντικείμενα. Σταματήσαμε τις εργασίες και αρχίσαμε συστηματική ανασκαφή. Βρισκόμαστε, όπως αποδείχθηκε αργότερα, σε ένα τμήμα του νεότερου μυκηναϊκού ανακτόρου που, σύμφωνα με την κεραμική,

καταστράφηκε οριστικά γύρω στα 1220 π.Χ. Ένας θησαυρός από σφραγιδοκύλινδρους, χρυσά κοσμήματα και άλλα πολύτιμα αντικείμενα, που είχαν προφανώς φυλαχθεί μέσα σε ξύλινο κιβώτιο, είχε πέσει από τον άνω όροφο και είχε σκορπίσει στο χώρο που επισημάναμε.

Ο Νικόλαος Πλάτων, που ήταν ο επιβλέπων της ανασκαφής, άκουσε τη γνώμη της Αγνής Σακελλαρίου, ότι έπρεπε να καλέσουμε την Edith Porada. Οι δύο αρχαιολόγοι, η μία ειδική στην κρητομυκηναϊκή και η άλλη στην ανατολική σφραγιδογραφία, είχαν παλιά συνεργασία και αλληλο-

γραφούσαν για επιστημονικά θέματα. Αναμέναμε λοιπόν το καλοκαίρι του 1964 την Miss Porada, καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο του Columbia, στη φτώχη μας Θήβα. Κλείσαμε το καλύτερο δωμάτιο στο πιο υποφερτό ξενοδοχείο και φροντίσαμε να είναι όσο πιο άνετη γινόταν η εργασία της στο μικρό γραφείο του Μουσείου.

Οι τρεις αρχαιολόγοι, που υπηρετούσαμε τότε στη Βοιωτία, κατοικούσαμε στο παλιό Εφορείο, ένα ταπεινό σπιτάκι, της εποχής του Κεραμόπουλου. Στην αυλή, κάτω από την κληματαριά, περνούσαμε όμορφες ώρες, και στα διαλείμματά μας, καλούσαμε την Miss Porada πότε για αναψυκτικά και πότε για μεζεδάκια.

Η σοφή μας Ξένη, που ήταν μια πολύ όμορφη και γλυκιά γυναίκα, έμοιαζε ενθουσιασμένη και μια μέρα μας ζήτησε τη χάρη να μείνει μαζί μας στο Εφορείο. Αφού πήραμε τη σχετική άδεια από το Υπουργείο, της παραχωρήσαμε το πιο καλό δωμάτιο, όπου απομονώθηκε και άρχισε τη μελέτη της, δουλειά που συνεχίσθηκε και άλλα καλοκαίρια, έως το 1971 θάρρῶ.

Η παραμονή της Edith Porada στη Θήβα συνέπιπτε συνήθως με το μεγάλο παζάρι της πόλης, και γύρω από τον περίβολο του Μουσείου απλώνονταν οι παραμάτρες που οι έμποροι διαλάοιζαν στη διαπασών και ακριβώς στον μακρότατο χώρο ακουμπάσαν οι γυφτοί τα ντρογκάκια, των οποίων τον ήχο ήθελαν να ελέγχουν οι υποθήριχοι αγοραστάς. Έως παρά τη νύχτα τα μανάβωρα των γύρω μαγαζιών μας ξεκούφαιναν με τα ελασπρωλαικά τραγούδια της εποχής. Η Edith τα έβρισκε όλα θαυμάσια και τίποτα δεν την ενοχλούσε, τόσο ήταν αφοσιωμένη στη δουλειά της, σχεδιάζοντας μόνη της όλες τις λεπτομέρειες των παραστάσεων με θεούς, δαίμονες, προσκυνητές και ζώα. (Η ανάγνωση των επιγραφών με σφηνωσική γραφή είχε ανατεθεί σε άλλον επιστήμονα). Παρέσυρε τον ενθουσιασμό της και εμάς, και συζητούσαμε πια για τον Buna-Buriah, βασιλιά της δυναστείας των Κασσιτών της Βαβυλωνίας, σαν να ήταν της παρέας μας. Ζούσαμε με τη φαντασία μας στο παλάτι της μυκηναϊκής Θήβας, που συγκέντρωνε μαζί με άλλα πλούτη και τις περιζήτητες σε όλο τον τότε γνωστό κόσμο κινανόχρωμες πέτρες.

Το μεγάλο ερώτημα ήταν πώς βρέθηκαν στο παλάτι της Θήβας τόσο ανατολικοί κύλινδροι, που χρονολογούνται στην τρίτη και στη δεύτερη χιλιετία, μαζί με εγχώρια αντικείμενα που δεν μπορεί να είναι αρχαιότερα από την τελευταία φάση της μυκηναϊκής εποχής, δηλαδή περίπου το 1250 π.Χ.

Τα πορίσματα της έρευνας της δημοσίευσσε η Porada το 1981 στα αγγλικά, στο αυστριακό περιοδικό *Archiv für Orientalforschung* (28ος τόμος). Πολύ περιληπτικά είναι τα εξής:

Οι σφραγιδοκύλινδροι έχουν σκαλισθεί σε διάφορους τύπους, σε διαφορετικές εποχές και διαφέρουν μεταξύ τους ως προς την τεχνολογία. Άλλοι προέρχονται από την Κύπρο ή έχουν υποστεί εκεί κάποια πρόσθετη επεξεργασία, άλλοι από τη Μεσοποταμία, άλλοι από τη Συρία και τη Β. Μεσοποταμία (δυναστεία Μιτανών), άλλοι από τη Βαβυλωνία (δυνα-

στεία Κασσιτική), ένας είναι χεττιτικός και ένας πιθανώς ντόπιος θηβαϊκός. Οι κασσιτικοί κύλινδροι φαίνεται ότι έφθασαν στη Θήβα μετά την καταστροφή της Βαβυλωνίας το 1225. Πιθανότατα ο νικητής Ασσύριος βασιλιάς Tukulti-Ninurt, αφού λεηλάτησε το ναό του Μάρδουκ, όπου φυλάσσονταν πολλές αναθηματικές σφραγίδες, να έστειλε στον βασιλιά της Θήβας μέρος από την λεία του με τον σκοπό να τον έχει σύμμαχο στη διαμάχη του με τους Χετταίους. Από έναν τέτοιο θησαυρό προέρχεται ίσως ο σφραγιδοκύλινδρος με την εξάισια παράσταση, που έχει μήκος 6 εκ. και διάμετρο 2 εκ. Αλλά και παλαιότερα, γύρω στα 1250, υπάρχουν ενδείξεις ότι ο βασιλιάς των Κασσιτών έστειλε πρόμοια δώρα στον πολύχρυσο βασιλιά των Θηβών.

Η Edith Porada καταγόταν από παλιά αυστριακή οικογένεια, είχε σπουδάσει κλασική αρχαιολογία και είχε καταφέρει στις ΗΠΑ μαζί με τον πατέρα της τα χρόνια του ναζισμού. Εκεί ειδικεύθηκε στην ανατολική αρχαιολογία και εργάστηκε πολλά χρόνια στη Συρία, στο Ιράν και στην Κύπρο, όπου όμως δεν ξεναγήθηκε μετά την τουρκική εισβολή. Μετά τον πόλεμο, και όταν πια δε ζούσε ο πατέρας της, περνούσε ένα μήνα το καλοκαίρι στο αρχοντικό της οικογένειάς της στο ορεινό Hagendorf, κοντά στο χωριό Maria Zell. Εκεί συναντιόταν με την εγκατεστημένη στη Χονολουλού αδελφή της και με τη μητέρα της, που διατηρούσε μια galerie στη Venice και που ήταν μια υπερχομνη γυναίκα, φιλόρεσκη έως τα βαθιά γεράματα της. Ένα νεανικό το πορτρέτο, φιλοτεχνημένο από τον Max Beckmann, βρίσκεται στην Πλακοθήκη της Φραγκφούρτης. Ένδεκα μήνες το χρόνο ο πύργος των Porada ήταν νοικιασμένος και τον δωδέκατο η Edith με τους συγγενείς και τους φίλους της ζούσε εκεί πλούσιονόρα, χωρίς να σταματά να δουλεύει. Τον Αύγουστο συνέγραφε συνήθως την εργασία που ετοίμαζε όλο τον χρόνο.

Στη Νέα Υόρκη η Edith ζούσε σε ένα πολύ μικρό διαμέρισμα στον εκκοστώδη όροφο ενός κτηρίου προορισμένου για πανεπιστημιακούς δασκάλους. Στο ένα από τα δυο δωμάτια φιλοξενούσε συνήθως κάποια φίλη, και επειδή της ήταν δύσκολο τα τελευταία χρόνια να ετοιμάζει το κρεβάτι, παρακαλούσε τον κάβε φιλοξενούμενο να το στρώνει για τον εσπόμενο. Είχε φίλους σε όλο τον κόσμο, αλλά ήξερε να ξεχωρίζει τις φίλες της, και τον καιρό της επάχρονης δικτατορίας στην Ελλάδα προθυμοποιή-

θηκε να βοηθήσει κυρίως τους διανοούμενους και τους πανεπιστημιακούς που διώχθηκαν, φροντίζοντας να τους βρει κάποια απασόλτηση στις ΗΠΑ.

Μετά τη συνταξιοδότησή της, η Edith έπαυσε κάθε μέρα το λεωφορείο και πήγαινε στην Morgan Library, όπου είχε συγκεντρώσει το αρχείο των σφραγιδοκύνδρων από όλους τους σφραγιδοκύνδρους του κόσμου. Και τούτο χωρίς υπερβολή, γιατί όλα τα Μουσεία και όλες οι Συλλογές του κόσμου την καλούσαν για να την συμβουλευθούν επάνω στα αντικείμενα της ειδικότητάς της ή για να της αναθέσουν τη δημοσίευσή τους. Το 1947 έγραψε το δίτομο Corpus των σφραγιδών της Piedmont Morgan Library και το 1965 ένα έργο Chryseia για την τέχνη του αρχαίου κόσμου. Πάνω από 30 άρθρα της είναι δημοσιευμένα σε επιστημονικά περιοδικά.

Σε ένα δωμάτιο αυτής της Βιβλιοθήκης την συνάντησα για τελευταία φορά πριν από τρία χρόνια. Περίμενε μια ομάδα φοιτητών για ένα φροντιστηριακό μάθημα. Εκείνη την ημέρα, αφού με ξενάγησε στα εκπληκτικά εκθέματα αυτής της Βιβλιοθήκης, θα τους μιλούσε για τον θησαυρό της Θήβας και θα τους κερνούσε στο τέλος από το ούζο που της είχε φέρει, να να γευθούν κι εκείνοι κάτι από την ατμόσφαιρα των θηβαϊκών ημερών που δεν μπορούσε να ξεχάσει.

Τα τελευταία Χριστούγεννα η Edith δεν μας έγραψε. Όπως πληροφορηθήκαμε τελευταία, στην γιορτή είχε πάει, πολύ άρρωστη, στην αδελφή της στη Χονολουλού, όπου και πέθανε μετά από τρεις μήνες. Κάποιος που την είδε στα τελευταία της είχε ότι τα άσπρα της μαλλιά σα φωτοστέφανο πλαισίωσαν ένα πρόσωπο όπου έλαμπαν τα μούρα της μάτια.

Πόσο άραγε όνειρο με τους σφραγιδοκύνδρους στο Μουσείο της Θήβας όπου είναι εκτεθειμένοι εδώ και 30 χρόνια;

The Seal-Cylinders of Thebes and Edith Porada

E. Touloupa

Seals in the form of a cylinder, with carved letters and representations covering their surface, are rare and isolated finds in Greece. They are products that come mainly from the countries of Mesopotamia and are related with the names of the kings of Babylonia. Therefore, we were astounded when about forty seal-cylinders of lapis lazuli, a mineral originating from the eastern Afghanistan plateaus, were found during the excavation of a certain lot in Thebes in the Fall of 1963.